

Afîf Behnesî, "el-Mîhrâb'ı-l-evvel fi'l-mescidi'l-Emevî", *el-Hâvliyyâtü'l-eseriyyetü'l-'Arabiyye es-Sûriyye*, XXXI, Dîmasq 1981, s. 9-16; Nuha N. N. Khoury, "The Mihrab Image: Commemorative Themes in Medieval Islamic Architecture", *Muqarnas*, IX, Leiden 1992, s. 11-28; a.mlf., "The Mihrab: From Text to Form", *IJMES*, XXX/1 (1998), s. 1-27; E. Diez – Oktay Aslanapa, "Mihrab", *IA*, VIII, 294-304; "Mihrab", *SA*, III, 1347; "Mîhrâb", *TA*, XXIV, 153; G. Fehérvarí, "Mîhrâb", *El²* (ing.), VII, 7-15; "Mîhrâb", *Mu.F*, XXXVI, 193-199; Ayla Ödekan, "Mihrap", *Eczacibaşı Sânat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, II, 1244; Hasan el-Bâşâ, "el-Mîhrâb", *el-Mevsû'atü'l-İslâmîyyetü'l-'âmmâ*, Kahire 1422/2001, s. 1260-1262.

TUĞBA ERZINCAN

MİHRÎ HATUN

(ö. 917/1512'den sonra)

Divan edebiyatı kadın şairlerinden.

Amasya'da doğdu, hayatını bu şehirde geçirdi. Buna divanında "Geçmiş ki hayf Mîhrî Amâsiyye'de ömrün" mîsrâıyla işaret eder. Babası Belâyî mahlasıyla şairler de yazan Kadı Hasan Amasyevî, dedesi Halvetî şeyhlerinden Pîr İlyâs'tır. Âşık Çelebi adının ve mahlasının Mîhrî olduğunu belirtir (*Meşâîrû's-şuarâ*, vr. 127^b). Çağdaşı olan Sehî Bey, Latîfi ve Kinalîzâde Hasan Çelebi gibi tezkireciler ise bu konuda herhangi bir bilgi vermezler. Evliya Çelebi isminin Mîhrîmâh, mahlasının Mîhrî olduğunu kaydedeler. Son dönemde yapılan bazı çalışmalardaki Fahrûnnisâ ve Mîhrûnnisâ gibi tesbitler herhangi bir kaynağa dayanmamaktadır.

Mîhrî Hatun önce II. Bayezid'in, ardından oğlu Şehzade Ahmed'in Amasya valiliği sırasında bu şehirde şehzade sarayı etrafında teşekkül eden edebî muhite girmiş ve yazdığı şiirlerle dikkat çekmiştir (İpekten, s. 175-176). Dönemin tezkirelerinde Mîhrî Hatun'a dair kaydedilen mâlumatın hemen hemen tamamı bu edebî çevrede onunla diğer şairler ve kişiler arasında geçen olaylarla ilgilidir. Âşık Çelebi, Latîfi ve Hasan Çelebi, Mîhrî Hatun'la Sinan Paşa'nın oğlu İskender Çelebi arasında bir gönül bağının olduğunu ima ederler. Buna delil olarak da Mîhrî Hatun'un bazı şiirlerinde geçen İskender mazmununu gösterirler. Âşık Çelebi ayrıca, Hâtemî mahlasıyla şairler yazan Müneyyedzâde Abdurrahman Efendi ile Mîhrî Hatun arasında bir hissî yakınlaşma olduğunu belirtir. Bununla birlikte tezkire yazarları, güzellikini övdükleri Mîhrî Hatun'un iffeti konusunda kimseyin şüphesi bulunmadığını da kaydedeler. Âşık Çelebi bunu "nice tâlipleri var iken kimsenin ondan

murat almadığını ve dünyaya kız gelip kız gittiği" ifadesiyle pekiştirmektedir. Fakat dönemin Zeyneb Hatun, Ayşe Hubbî Hatun gibi diğer kadın şairleriyle ilgili olarak tezkirelerde bu tür konulara yer verilmemesi Mîhrî Hatun'un güzelliğiyle dikkat çektigini gösterir. Ayrıca Latîfi'de ve Âşık Çelebi'de müstehcene varacak çağrımlar doğuran ifadeler bulunmaktadır.

Şîirde Necâttî'yi örnek alıp onun şiirlerini nazîre yazan Mîhrî Hatun bunları şaire de gönderirmiştir. Ancak Latîfi'nin naklettiğine göre Necâttî bundan pek memnun olmadığı gibi bu konudaki düşüncelerini açığa vuran bir kita yazmış ve bir dostu vasıtâsıyla şiirleri hakkında kanaatini soğan Mîhrî Hatun'a "şâire-i Şîrin ma'nâdir... ihâmini beğenir ve musâbahetin özenir" şeklinde üstü kapalı bir cevap gönderilmiştir.

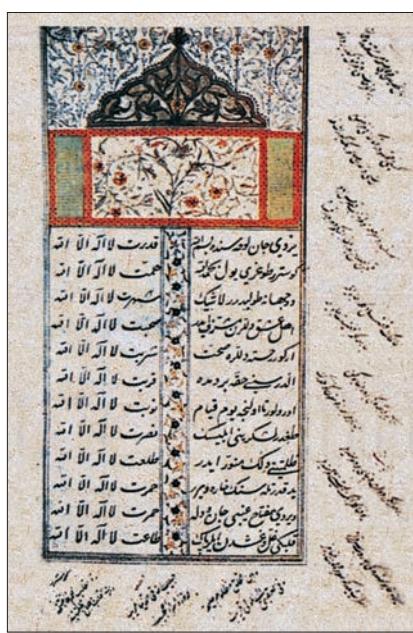
Mîhrî Hatun'un ölüm tarihi konusunda dönemin tezkirelerinde bir kayıt yoktur; günümüzde yapılan araştırmalarda ise 912 (1506) yılı gösterilmektedir. Ancak inâmât defterinde yer alan, 27 Zilhicce 917 (16 Mart 1512) tarihinde II. Bayezid'e kaside gönderdiğine dair kayıt göz önünde bulundurulacak olursa bundan sonraki bir tarihte öldüğünü kabul etmek gereklidir. Mîhrî Hatun Amasya'da dedesi Pîr İlyâs'in tekkesindeki hazırlere defnedilmiştir.

Sehî, Mîhrî Hatun'un Yavuz Sultan Selim'e ve Şehzade Ahmed'e birçok kaside ve gazel verdiği söyler. Abdülkadir Karahan da divanındaki kasidelerin hemen tamamının Şehzade Ahmed'e ve bilhassa bayram tebrikleri vesilesiyle sunulduğunu belirtir. Ancak II. Bayezid döneminin 909-917 (1503-1511) yıllarını kapsayan bir inâmât defterindeki kayıtlardan, Mîhrî Hatun'un Amasya'da iken tanışmış olduğu II. Bayezid'e düzenli olarak kasideler gönderdiği ve divanını tamamladığında ona takdim ettiği anlaşılmaktadır. Mîhrî Hatun'a bu şiirleri dolayısıyla 20 Şâban 910 (26 Ocak 1505), 3 Zilkade 915 (12 Şubat 1510), 10 Şevval 916 (10 Ocak 1511) ve 27 Zilhicce 917 (16 Mart 1512) tarihlerinde inâm ve ihsanda bulunmuştur. Aynı defterdeki 2 Cermâziyelevvel 914 (29 Ağustos 1508) tarihli bir kayıtta ise divanını gönderdiği ve 3000 akçe ihsan aldığı bildirilmektedir. Mîhrî Hatun'un Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Ayasofya, nr. 3974) ve sonunda II. Bayezid'in mührü basılı olan divanında Sultan Bayezid için bir tek kaside bulunmaktadır. Sultan Bayezid'e gönderilen nûsha da büyük bir ihtimalle budur.

Mîhrî Hatun sade bir dille yazdığı şiirlerinde daha çok duygularını ifade etmemeye çalışmış, tabii, samimi ve külfetsiz bir üslûp kullanmıştır. Dönemin tezkire yazarları onun şiirini överken ihtiyatlı bir ifade kullanırlar. Sehî "hoş-tab" hatundur. Eş'ârı halk içinde meşhur ve gazeliyyâti ehl-i dil-i yârân arasında mezkûrdur". Latîfi ise "Tabakât-i şuarâda rütbesi bî-kadr ü pâye ve mâye-i ma'rîfetde kem-mâye degil idî" der. Âşık Çelebi, Mîhrî Hatun'un şiirinde "nâmahrem" sözler, nâkis edalar bulunuşunu ve şiirlerinin bütünü itibâriyle vasat kabul edilebileceğini belirtir. Divanının Rus Türkologu Maştakova tarafından dört nûshaya dayanılarak yapılmış tenkitli bir neşri vardır; Sabiha Gemici eseri dil yönüyle de inceleyerek yeni bir neşrine hazırlamıştır (bk. bibl.). Mîhrî Hatun'un fıkha, ferâize, hayatı, nîfâsa dair risâleleri olduğu şeklinde Evliya Çelebi'de yer alan bilgini herhangi bir kaynağı olmadığı gibi onun bu konularda yazılmış herhangi bir eseri de günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mîhrî Hatun, *Divân* (nşr. E. İ. Maştakova), Moskova 1967; Mîhrî Hatun *Divâni*. Karşılasmalı Metin, Cümle Yapısı ve Cümle Türleri (nşr. Sabiha Gemici, doktora tezi, 1990), ÜÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Sehî, *Tezkire* (Kut), s. 288-

MİHRÎ HATUN

289; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 127^b-128^b; Latîfî, *Tezkiretü's-şuarâ* (haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000, s. 510-512; Künhü'l-Ahbâr'ın *Tezkire Kısımları* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 164; Kinalızâde, *Tezkire*, II, 934-936; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), II, 99; Mehmed Zihni, *Meşâhirü'n-nisâ*, İstanbul 1295, II, 240-241; Gibb, *HOP*, II, 123-135; Köprülüzâde Mehmed Fuad – Şehâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Târih-i Edebiyyâti*, İstanbul 1332, s. 248-253; Osmanlı Müellifleri, II, 408; Fâhir Îz – Gûnay Kut, "Mihri Hatun", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1985, s. 227-230; Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul 1996, s. 40, 122, 173-178; Mehmed Hâlid, "İlk Kadın Şâir: Mihri", *HM*, sy. 92 (1928), s. 277-278; İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Arşîvlerin Değeri", *TM*, XIX (1980), s. 221-222; a.mlf., "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bâyezid Devrine Ait Bir İn'amât Defteri", *TED*, sy. 10-11 (1981), madde nr. 23, 75, 118, 141, 169; Gönül Ayan, "Mihri Hatun ve Şîirleri", *Erdem*, V/13, Ankara 1989, s. 23-30; Sabîha Gemici, "XV. Yüzyıl Kadın Şairlerinden Mihri Hatun", *Toplumsal Tarih*, II/9, İstanbul 1994, s. 13-16; Abdülkadir Karahan, "Mihri Hatun", *İA*, VIII, 305-306; Th. Menzel – [E. G. Ambros], "Mihri Khâtûn", *El²* (ing.), VII, 23-24; İnci Enginün, "Fahrûnnisa Mihri Hanım", *TDEA*, III, 145.

İSMAIL E. ERÜNSAL

MIHRİCAN

(مهرجان)

İran'ın sonbahar
ekinoksu günlerinde kutlanan
ikinci büyük bayramı.

İran güneş yılının yedinci ayı olan Mîr'in 16. günü (geceyle gündüzün eşit olduğu gün, sonbahar ekinoksu, 21 Eylül) başlayıp 21'ine kadar devam eder. Kaynaklarda Nevruz'la (ilkbahar ekinoksu, yılbaşı bayramı) aralarındaki gün sayısı konusunda 167, 169, 174, 194 gibi farklı rakamlar verilir. Bunun sebebi muhtemelen İran güneşi takviminde bir yılın 360 gün olarak kabul edilmesidir. Bu bayram Hellenistik dönemde Batı'ya da geçmiş ve Romalılar tarafından güneş ilâhi Mithra'nın, yeniden doğan ve karanlıklarla mağlûp eden güneşin (Natalis Solis Invicti) bayramı olarak 25 Aralık günü kutlanmıştır, daha sonra Hristiyanlık, "Natalis Solis Invicti"yi Mesih'in doğum günü bayramı olarak benimsemisti (Catholicisme, IX, 1310; New Catholic Encyclopedia, IX, 983; El² (ing.), VII, 17).

Mihrican kelimesi, Ârî panteonunda işığın (güneş kursuylasembolize edilir) ve gerçeğin tanrısi olan Mithra'nın (Mîr) adından Parthça (Orta Farsça'nın batı kolu) "-akâna" ekiyle türetilmiştir (Mithra-

kâna > Mihregân > Mihricân) ve aslında güneşin kuş başlangıcında yer altına inmesini, yani tabiatın uykuya dalmasını ifade eder. Fakat zamanla oluşan çeşitli efsaneler sebebiyle birtakım farklı anımlar da kazanmıştır.

Eski İran'da mevsimler yaz ve kış (Osmanlı Türkçesi'nde hizır ve Kasım) olarak ikiye ayrılıyor, önceleri yılbaşı bayramı yakın değil kuşın ilk günü kutlanıyordu. Da-ha geç dönenlere ait efsanelere göre ise bu günün bayram sayılmasıının sebepleri farklıdır. Meselâ Ferîdûn, Biyûresb de (Bîveresb) denilen Dâhhâk'i o gün meleklerin yardımıyla Rey yakınlarındaki Demâvend (Debâvend) dağına hapsetmiş, böylece dedesi Cemşîd'in intikamını aldığı gibi Dâhhâk'in bozduğu Mecûsîliği de eski haline getirmiştir. Bunun için o güne Mihrican (vefa sultani) adı verilmiştir (mîhr "vefa", can "sultan" demektir; Kalkaşendî, II, 449). Efsanenin bir varyantına göre ise Dâhhâk'i yenen Kâve'dir (Kâvî, Gâve). Bir demirci olan Kâve, ayı veya aslan derisinden yapılmış önlüğünü bir mızrağın ucuna bağlayarak Dâhhâk'e karşı ayaklanan halkın başına geçmiştir. Zaferden sonra kendisine hükümdarlık teklif edildiğinde bunun için ehil olmadığını söyleyip yanında bulunan Cemşîd'in soyundan Efrîdûn (Ferîdûn) adındaki gencin hükümdar yapılmasını istemiştir. Ferîdûn'un tahta çıktığı o gün bayram ilân edilmiş, Direfş-i Kâveyân adı verilen Kâve'nin önlüğü de altın ve kıymetli taşlarla süslenerek hükümdarlık sancağı yapılmıştır (Bîrûnî, s. 222). Mihrican'ın ilk Sâsânî hükümdarı Erdeşîr b. Bâbek'in taç giydiği gün olduğu da söylenilir. Bîrûnî bu günün "Hürmüzd-rûz" (Hürmüz'ün günü) olduğunu, içinde bulunduğu ayın adından dolayı ona Mihrican denildiğini ve bu adın "can sevgisi" anlamına geldiğini yazmaktadır (a.g.e., a.y.).

İran takviminin iki büyük gününden (Nevruz, Mihrican) hangisinin daha önemli olduğu hususunda İranlı şair ve edipper farklı göstermiştir. Selmân-ı Fârisî'nin, "Müslüman olmadan önce İran'da şöyle söyleyerdik: Allah kulları için Nevruz'da ya-kuttan, Mihrican'da zebercetten birer ziynet çıkarmıştır ki onların diğer günlere üstünüğü bu kıymetli taşların diğer taşlara üstünüğü gibidir" sözü (a.g.e., a.y.) Nevruz'un daha kıymetli olduğunu göstermekteyse de (çünkü İlkaç ve Ortaçağ'da en kıymetli taş olarak yakut bilinmektedir) Mihrican'ı daha fazla öven birçok şair ve yazar vardır. Bunlar sonbaharı ilkbahardan üstün tuttukları gibi Mihri-

can'ı da Nevruz'a tercih etmişler, bu görüşlerine Aristo'nun, İskender'in aynı konudaki bir sorusuna verdiği cevabı delil getirmişlerdir. Aristo'ya göre kişi uyuyan kötüükler ilkbaharda yeniden ortaya çıkip gelir; sonbahar onların gitmeye başladığı zaman olduğu için ilkbahardan daha faziletlidir.

Mihrican bayramı büyük törenlerle kutlanır ve üzerlerine bu güne has elbiseler giyen, başlarına güneş kurslu başlıklar takan ve ban (sorgun) yağı sürünen protokol mensupları hükümdara hediyeler sunar, hükümdar da onlara hil'at giydir, diğer memurlara ise kişlik elbise ve ihtiyaç maddeleri dağıtırdı. O gün sarayda çok fazla miktarda içki tüketilir, hükümdar aşırı derecede içip sarhoş olmakta sakınca görmezdi. Halk da o gün büyük sofalar kurarak yer içer ve raksedip eğlenirdi. Geleneğin İran nüfuzu altındaki diğer bölgelerde, bu arada Kuzey Arabistan'da da bazı yansımalarının olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, Medine'ye geldiği zaman burada insanların yılda iki defa eğlendiğini görmüş, sebebini sorduğunda bu günlerin Câhiliye dönemine ait iki bayram (Nevruz ve Mihrican) olduğunu öğrenmiştir (Münâvî, IV, 511; Azîmâbâdî, III, 341). Resûl-i Ekrem bunun üzerine ensara, Allah Teâlâ'nın kendilerine onlara karşılık daha hayırlı iki gün verdigini, bunların da ramazan ve kurban bayramları olduğunu belirtmiştir (Müsned, III, 103, 178, 235, 250; Ebû Dâvûd, "Şalât", 239, 245). Bu bayramların İran etkisiyle daha sonra Emevî ve Abbâsî dönemlerinde, özellikle ilk üç asırda müslüman halk arasında ve saraylarda yeniden etkin bir şekilde kutlanmaya başlandığı görülmektedir. Nevruz ve Mihrican'ın daha yaygın biçimde kutlanması isteyen ve hediyeleri ilk defa resmîleşiren kişinin Haccâc b. Yûsuf es-Sekâffi olduğu söylenir. Karimatîler'in ibadetleri arasında Nevruz ve Mihrican günlerinde oruç tutma da vardır (Taberî, Târih, V, 603). İbn Kudâme, Nevruz ve Mihrican'a has olarak oruç tutmayı bu günleri ehl-i küfür tâzim ettiği için mekrûh saymıştır (el-Muğnî, III, 53).

Mihrican kelimesinin kişi (erkek) ve yer adı olarak kullanıldığı da görülmektedir. Hadis kaynaklarında Ya'kûb b. Mihricân, Ebû Bekir b. Mihricân, Ahmed b. Mihricân, Abdülmelik b. Mihricân gibi râvilere rastlanır. Yâkût genellikle İran'da bulunan Mihrican adlı bazı yerleri eserine almıştır (Mu'cemü'l-bûldân, I, 177; II, 30; IV, 304, 453; V, 233).